

Torsten Gårdlund: INDUSTRIALISMENS SAMHÄLLE. (Den svenska arbetarklassens historia, bd. V). Tidens förlag. Stockholm 1942. 506 S.

I den righoldige svenske økonomiske litteratur er ogsaa industrialismen gentagende blevet belyst. Blot i tiden fra og med 1930 kan der nævnes fire bøger af væsentlig økonomisk-historisk karakter, i hvis titel ordet industrialisme indgaar. Der er først Josef Wolontis' »Industrialismens tidsalder« (1930) med en ret bred og populær, med gode illustrationer forsynet fremstilling af den økonomiske udvikling fra den industrielle revolution i England til og med rationaliseringens tid efter 1914. Der er Eli Heckschers »Industrialismen« (1931), der paa mere videnskabelig koncentreret maade behandler tidsrummet 1750—1914 i de vigtigste industrilande. Der er Arthur Montgomerys bog fra samme aar »Industrialismens genombrott i Sverige«, der giver grundlinierne i Sveriges økonomiske historie i det sidste aarhundrede med særlig vægt paa de nye tendenser paa samfærdselens, handelens og industriens omraade. Og endelig er der den bog, der her skal omtales, og hvis synsfelt i forhold til de forud omtalte bøger er ret snævert, idet den hovedsagelig kun beskæftiger sig med Sveriges industri mellem 1870 og 1914. Men til gengæld gaar den langt mere ind paa saglige og personlige enkeltheder, er med andre ord, i al fald i de fleste afsnit, mere konkret og anskuelig end de tidligere bøger om emnet.

Bogen er paa een gang en doktordisputats og et led i det for et større publikum skrevne, stortanlagte værk »Den svenske arbetarklassens historia«, der udgives paa foranledning af og med støtte fra den faglige landsorganisation. Med stor fordomsfrihed har man overladt det til en række videnskabsmænd, af hvilke flere slet ikke deler arbejdernes politiske indstilling, at udarbejde de enkelte dele. De tidligere udkomne to bind af værket, hvori professor Herbert Tingsten behandler det svenske socialdemokratis ideudvikling med en indtrængen i enkeltheder og dog et overblik, som forekommer mig mønstergyldige, skal her kun lige anbefales, idet de allerede tidligere er blevet omtalt her i tidsskriftet af professor Ranulf (En Bog, som burde skrives. Nationaløk. Tidsskr. 1942 s. 49 ff.). Den her omtalte bog har ligesom Tingstens to bind aabenbart nydt godt af en rigelig understøttelse og et velorganiseret videnskabeligt undersøgelsesarbejde, hvorved mange hidtil ikke fremdragne, belysende enkeltheder er kommet frem.

Bogen er inddelt i ti afsnit og disse igen i kapitler. Men stort set kan den vel siges at falde i to afdelinger. Den første vil kunne betegnes som en fremstilling af den svenske industrielle tekniks og organisations historie i det paagældende tidsrum, medens den sidste nærmest er af socialhistorisk art. Det er egentlig kun visse sider af industrialiseringen, som er blevet behandlet, og set fra et rent socialøkonomisk synspunkt er bogen mindre tilfredsstillende, idet, som Karin Kock siger i sin opposition (trykt i »Økonomisk tidsskrift« 1924 s. 286—96) »författaren icke fogat in sin beskrivning av den tekniska utvecklingen i den allmänna ekonomiska process som vårt land genomgick vid denna tid«; hun sigter bl. a. til, at den økonomiske konjunkturudvikling slet ikke er taget i betragtning, og andetsteds anker hun over, at befolkningens stærke vækst ikke er omtalt i sammenhæng med den industrielle udvikling. Men mod angrebene for negligering af den dybere økonomiske sammenhæng har forfatteren ganske vist i for-

Torsten Gårdlund: INDUSTRIALISMENS SAMHÄLLE. (Den svenska arbetarklassens historia, bd. V). Tidens förlag. Stockholm 1942. 506 S.

I den righoldige svenske økonomiske litteratur er ogsaa industrialismen gentagende blevet belyst. Blot i tiden fra og med 1930 kan der nævnes fire bøger af væsentlig økonomisk-historisk karakter, i hvis titel ordet industrialisme indgaar. Der er først Josef Wolontis' »Industrialismens tidsalder« (1930) med en ret bred og populær, med gode illustrationer forsynet fremstilling af den økonomiske udvikling fra den industrielle revolution i England til og med rationaliseringens tid efter 1914. Der er Eli Heckschers »Industrialismen« (1931), der paa mere videnskabelig koncentreret maade behandler tidsrummet 1750—1914 i de vigtigste industrilande. Der er Arthur Montgomerys bog fra samme aar »Industrialismens genombrott i Sverige«, der giver grundlinierne i Sveriges økonomiske historie i det sidste aarhundrede med særlig vægt paa de nye tendenser paa samfærdselens, handelens og industriens omraade. Og endelig er der den bog, der her skal omtales, og hvis synsfelt i forhold til de forud omtalte bøger er ret snævert, idet den hovedsagelig kun beskæftiger sig med Sveriges industri mellem 1870 og 1914. Men til gengæld gaar den langt mere ind paa saglige og personlige enkeltheder, er med andre ord, i al fald i de fleste afsnit, mere konkret og anskuelig end de tidligere bøger om emnet.

Bogen er paa een gang en doktordisputats og et led i det for et større publikum skrevne, stortanlagte værk »Den svenske arbetarklassens historia«, der udgives paa foranledning af og med støtte fra den faglige landsorganisation. Med stor fordomsfrihed har man overladt det til en række videnskabsmænd, af hvilke flere slet ikke deler arbejdernes politiske indstilling, at udarbejde de enkelte dele. De tidligere udkomne to bind af værket, hvori professor Herbert Tingsten behandler det svenske socialdemokratis ideudvikling med en indtrængen i enkeltheder og dog et overblik, som forekommer mig mønstergyldige, skal her kun lige anbefales, idet de allerede tidligere er blevet omtalt her i tidsskriftet af professor Ranulf (En Bog, som burde skrives. Nationaløk. Tidsskr. 1942 s. 49 ff.). Den her omtalte bog har ligesom Tingstens to bind aabenbart nydt godt af en rigelig understøttelse og et velorganiseret videnskabeligt undersøgelsesarbejde, hvorved mange hidtil ikke fremdragne, belysende enkeltheder er kommet frem.

Bogen er inddelt i ti afsnit og disse igen i kapitler. Men stort set kan den vel siges at falde i to afdelinger. Den første vil kunne betegnes som en fremstilling af den svenske industrielle tekniks og organisations historie i det paagældende tidsrum, medens den sidste nærmest er af socialhistorisk art. Det er egentlig kun visse sider af industrialiseringen, som er blevet behandlet, og set fra et rent socialøkonomisk synspunkt er bogen mindre tilfredsstillende, idet, som Karin Kock siger i sin opposition (trykt i »Økonomisk tidsskrift« 1924 s. 286—96) »författaren icke fogat in sin beskrivning av den tekniska utvecklingen i den allmänna ekonomiska process som vårt land genomgick vid denna tid«; hun sigter bl. a. til, at den økonomiske konjunkturudvikling slet ikke er taget i betragtning, og andetsteds anker hun over, at befolkningens stærke vækst ikke er omtalt i sammenhæng med den industrielle udvikling. Men mod angrebene for negligering af den dybere økonomiske sammenhæng har forfatteren ganske vist i for-

ordet garderet sig ved henvisning til, at »Läsarnas intresse och kunskaper ha måst antagas ligga mera på det industriella samhällslivets än på den ekonomiska teorins område«. Man kan ikke under læsningen væge sig mod den opfattelse, at det er ret vanskeligt at forene de to formaal: at skrive en doktordisputats og at henvende sig til en større læsekreds. Begge formaal er hver for sig fuldt ud legitime, ogsaa for en videnskabsmand, men af deres forening fremgaar let et noget bastardagtigt, ikke racerent produkt.

Imidlertid bør bogen jo tages, som den er, med den begrænsning og de fortjenester, den har. Dens væsentligste fortjeneste er fremdragelsen af et stort konkret stof i, hvad jeg har kaldt dens første afdeling (s. 9—259). Der gives her først en karakteristik af svensk og udenlandsk industri 1850—70, der indledes med de forskellige landes møde ved den første verdensudstilling i London 1851. I denne kappestrid viser Sverige sig endnu at komme til kort. Naar det her i et citat siges om Tyskland, der ganske vist endnu stod langt tilbage, at det ikke havde noget karakteristisk paa udstillingen undtagen legetøj, nogle huer og en del uldvarer, kunde man dog maaske ogsaa henvise til den over 2000 kg store støbestaalsblok, som udstilledes af Krupp i Essen; det var jo, før de moderne metoder ellers havde tilladt staaletproduktion i stor stil. Fremstillingen er anskuelig og oplysende, og i de følgende afsnit fortsættes med tiden efter 1870, først med udviklingen af de industrier, der hviler paa svenske raastoffer, jernindustrien i videste forstand og savværks- og træmasseindustrierne, dernæst en række andre industrier, der har udviklet sig fra haandværk og hemslojd til fabriksindustri. I sammenhæng med disse industrier omtales ogsaa kommunikationsvæsenets, navnlig jernbanernes, udvikling og den industrielle kraftforsyning.

Medens i disse første afsnit af denne afdeling navnlig den tekniske og saglig bestemte side af industrien bliver behandlet, er det i de to følgende afsnit de menneskelige faktorer, der træder frem. Et afsnit handler om grundlæggere og finansmænd, et andet om ingeniører og fagarbejdere. Det paavises, hvordan de svenske industrigrundlæggere især er udgaet af de store handelsmænds kreds; det var der, den fornødne kapital fandtes. Senere kom ogsaa bankerne til at spille en voksende rolle ved industriens finansiering. Der gøres ogsaa rede for de udenlandske interesser i svensk industri; i visse industrier, først og fremmest udvindingen af jernmalm, spillede udenlandsk kapital en rolle, og Sverige var i det hele, med undtagelse af nogle aar først i 70erne og midt i 90erne, stærkt kapitalimporterende, indtil strømmen vendte sig og gik udad fra 1910. Ogsaa for aktieselskabernes indtrængen i industrien gøres der her rede. I omtalen af det rent faglige grundlag for industriens udvikling fremhæves især de mange impulser fra udlandet, dels gennem indvandrede, navnlig engelske fagmænd, dels gennem svenske, der havde opholdt sig længere tid i fremmede, navnlig angelsaksiske lande.

Om hele denne afdeling, bogens fem første afsnit, kan det siges, at de ikke blot for den, der ikke har lejlighed til selv at fordybe sig i en mængde speciallitteratur, kaster nyt lys over svensk industris udvikling, men ogsaa kan virke tilskyndende og forbilledligt for dem, der sysler med andre landes industri. Derimod kan det næppe siges, at bogens anden afdeling, de

fire sidste afsnit (s. 261—433), der nærmest maa betegnes som socialhistorie, har en lignende betydning. Dels er behandlingen noget spredt og ufuldstændig; i omtalen af arbejdernes hele stilling berøres saaledes knapt usikkerheden i deres tilværelse og det dertil knyttede spørgsmaal om arbejderforsikring. Dels er denne side af det svenske samfunds udvikling allerede saa omfattende belyst, leveomkostninger, arbejds løn o. s. v. i det digre værk »Wages Cost of Living and National Income in Sweden 1860—1930«, fagforeningsbevægelsen i bøger af Sigfred Hansson og flere; og Montgomery har i sin lille bog »Svensk socialpolitik under 1800-talet« givet en god oversigt over det væsentligste af den sociale udvikling. Heller ikke har denne del af bogen den samme tilskyndende betydning for os danske, idet vi nu i de senere aar gennem de mange arbejder, der er udgaaet gennem »Institutet for Historie og Samfundsøkonomi« har faaet hele arbejderspørgsmaalet i industrialismens tidsalder saa grundigt og alsidigt belyst. Dermed skal ikke være sagt, at Gårdlunds fremstilling af industriens arbejdsmarked, af arbejdstid, kvinde- og børnearbejde, lønudvikling o. s. v. er uden værdi, blot at den ikke nær i samme grad som den første del af bogen bringer nye eller vanskeligt tilgængelige oplysninger.

Bogen som helhed er velskrevet, anskuelig og let læselig, vel egnet til at bringe dem, der ikke synderlig har beskæftiget sig med svensk industri, et indtryk af dens udvikling og dens problemer, og den indeholder, navnlig for den første afdelings vedkommende, tillige meget nyt for den mere bevandrede. Den er ikke blot forsynet med udførlige noter og henvisninger, men bringer ogsaa en ret indgaaende litteraturfortegnelse og person- og sagregister.

Even Marstrand.

Carl-Hermann Müller: GRUNDRISS DER DEWISENBEWIRTSCHAFTUNG. 2. Auflage. 363 Sider. Spaeth & Linde. Berlin 1939.

Raphaël Lemkin: VALUTAREGLERING OCH CLEARING. VIII + 170 Sider. P. A. Norstedt & Söner. Stockholm 1941.

Harald Lossos: BILANZ DER DEUTSCHEN DEWISENBEWIRTSCHAFTUNG. VIII + 164 Sider. Gustav Fischer. Jena 1940.

Hans Luckas: THEORIE DER DEWISENZWANGSWIRTSCHAFT. XVI + 143 Sider. Gustav Fischer. Jena 1940.

Ivar Sundbom: MODERN HANDELS- OCH VALUTAPOLITIK. 149 Sider. C. W. K. Gleerup. Lund 1941.

Der er efterhaanden opstaaet en Del Litteratur om det sidste Tiaars Begivenheder inden for Handels- og Valutapolitikken, men systematiske, teoretisk prægede Fremstillinger af Emner som Valutakontrol og Clearing har det været smaaet med. Den angelsachsiske Valutalitteratur har i Hovedsagen interesseret sig for Guldfodens Problemer, Devaluering, Valutaequaliseringsfonds, Kapitalbevægelser og lignende Spørgsmaal, og den tyske Litteratur om Valutaregulering har overvejende været af juridisk-administrativ Karakter.

Dette sidste har ogsaa Gyldighed for Müllers grundlæggende Værk: Grundriss der Devisenbewirtschaftung, som indeholder en meget indgaaende Beskrivelse af den tyske Valutakontrol. Halvdelen af Bogen er Deviseret, og det øvrige betragter væsentlig Problemerne fra Administrationens Synspunkt. Heller ikke i det afsluttende Kapitel om Valutakontrollens Resultater.